

Mens en Wereld

8e Jaargang no. 4 - April 1953

MAANDBLAD VOOR BUITENKERKELIJKEN ★ UITGAVE VAN HET HUMANISTISCH VERBOND

Op het politieke toneel

AL geruime tijd verschijnt het humanisme telkens op het politieke toneel. Dit moest gebeuren toen humanistische organisaties hun rechten wilden laten gelden op het terrein van de geestelijke verzorging daar, waar de overheid te beslissen heeft welke geestelijke verzorging zal worden toegelaten. Het humanisme heeft vorderingen gemaakt op dat terrein en dat heeft pater Stokman aanleiding gegeven om als lid van de Tweede Kamer schriftelijk vragen te stellen aan minister Staf. Die vragen betroffen de gelegenheid door deze minister aan militairen gegeven om de vormings- en bezinningsbijeenkomsten van het Humanistisch Thuisfront bij te wonen. Zo hoog zat deze kwestie de K.V.P., dat mr. Kropman, de voorzitter van de r.k. Eerste Kamerfractie, indertijd heeft verklaard: van het antwoord van minister Staf zal onze houding tegenover deze regering afhangen. Niets meer of minder! Voor zover wij weten heeft het ministeriële antwoord niet alle K.V.P.-ers bevredigd, maar een regeringscrisis is er niet uit voortgevloeid. Wel is een zekere actie in de r.k. politieke pers tegen het moderne humanisme gevolgd.

Dit nu was een actie op het politieke vlak. Zij had een politiek doel. Men wilde er immers invloed mee uitoefenen op een bepaald onderdeel van het regeringsbeleid. En als uit een politieke groep een dergelijke actie te voorschijn komt, gebeurt dit ten aanschouwe van de kiezers. Deze kiezers wordt nu voorgehouden, dat het moderne humanisme verwerpelijk is en dat het voor r.k. toch niet prettig kan zijn samen met aanhangers van die verwerpelijke levensbeschouwing in één politieke partij te zitten.

NU zijn er de vorige maand twee partijcongressen in Nederland geweest, waarin het moderne humanisme ter sprake is gekomen. In het congres van de Partij van de Arbeid hebben de heren Vorrink en Burger, resp. partij- en fractievoorzitter, op het politieke aspect van de r.k. actie tegen het moderne humanisme gewezen. En dat is hun geweldig kwalijk genomen door r.k. In het bijzonder bleek dit uit reacties in het nummer van De Volkskrant — waar overigens prof. Romme niet meer in schrijft —, dat daags na mr. Burgers rede verscheen. Het blad keerde zich in een redactioneel hoofdartikel en in een artikel van de voorzitter der K.V.P., de heer Andriessen, tegen het betoog van de socialistische woordvoerders. Het was wel heel erg, dat de heer Vorrink de r.k. actie alleen maar als een politieke stunt had voorgesteld. Die actie, zo kon men lezen, was alleen uit een diep godsdienstig besef voortgekomen.

Wij zullen niet ontkennen, dat zulk godsdienstig besef de ondergrond van de actie moet zijn geweest. Maar een feit blijft, dat de actie geschikt was om politiek effect teweeg te brengen. En dat dit er ook wel mee werd beoogd, blijkt uit het slot van bedoeld hoofdartikel: de P. v. d. A. zo heet het daar,

moet voor r.k. toch geen bijzonder prettig tehuis zijn met al die humanisten.

Het hoeft niet te verbazen, dat godsdienstige en politieke drijfveren samenvallen in de kring van de K.V.P. Deze behoort immers tot de zg. confessionele partijen. Wij kunnen deze soort partijen niet bewonderen, maar voor de K.V.P. is de confessionele partij natuurlijk de hoogste wijsheid. Dan moet zij de consequenties daarvan ook aanvaarden en niet boos worden, wanneer de politieke betekenis van een actie uit haar kring in het licht wordt gesteld.

Dat De Volkskrant ook feitelijk onjuiste argumenten gebruikt moeten wij natuurlijk voor haar rekening laten. Het past in de r.k. actie van de laatste maanden te vertellen, dat het humanisme steeds agressiever wordt — hebt u het ook gemerkt? — en dat de P. v. d. A. het humanisme onder haar hoede zou hebben genomen. Vooral dit laatste is weer zo'n bewering, die de politieke betekenis van de r.k. actie doet uitkomen. Het is blijkbaar voor r.k. moeilijk te begrijpen, dat er ook partijen zijn zonder confessionele basis, partijen waarin mensen van alle mogelijke levensbeschouwelijke richtingen zich op één politiek program hebben verenigd. Maar de feiten tonen het aan. Er zijn 17 pct. buitenkerkelijken in Nederland. Maar 45 pct. der bevolking steunt niet-confessionele partijen.

OP het verschijnsel van de niet-confessionele partijen is in het andere partijcongres, dat van de Volkspartij voor Vrijheid en Democratie, nog eens met nadruk gewezen. De voorzitter van deze partij, prof. Oud, heeft duidelijk gezegd, en wel mede naar aanleiding van het humanisme, dat de mens behoefte heeft aan binding aan een hoger beginsel, dat ieder het recht heeft zijn geloof van hoger orde te achten, maar dat de overheid zich buiten een beoordeling daarvan heeft te houden. De overheid „heeft gelijk recht te verzekeren aan allen, die blijven binnen de grenzen, door de maatschappelijke orde, die zij heeft te beschermen, gesteld.” Wanneer er nu genootschappen zijn, die naar hen, die bij hun behoefte aan binding aan een hoger beginsel de weg naar de kerk niet kunnen vinden, de hand uitstrekken, moeten wij ons daarover verheugen, zo zei prof. Oud. Een humanist zou het stellig anders formuleren, maar prof. Oud, een kerkelijk man, brengt hier op zijn manier de erkenning onder woorden, waar humanisten recht op hebben. Prof. Oud is dan ook voorzitter van een niet-confessionele partij. Deze partij zal zich niet begeven in een waardering van een bepaalde levensbeschouwing; deze onthouding verlangt zij ook van de overheid. Wat dit betreft is er overeenkomst tussen de V.V.D. en de P.v.d.A. Om nog eens prof. Oud te citeren: „Als politieke partij laten wij het aan ieders persoonlijk geweten over te beslissen, op welke diepe levensbeschouwing hij meent zijn staatkundige overtuiging te moeten vestigen”. (Zie verder bladz. 2)

Alleen bij een houding als door de P.v.d.A. en de V.V.D. ten aanzien van de levensbeschouwing aangenomen, is de geestelijke vrijheid veilig. Geestelijke vrijheid, zoals deze omschreven is in de Universele verklaring van de rechten van de mens, geformuleerd door de Algemene Vergadering der Verenigde Naties. De tekst waarmee deze Universele verklaring, naast elkaar godsdienst en overtuiging noemend, de geestelijke vrijheid omschrijft, is hier te lande geldend recht, doordat zij ook in de Bijlage bij het Uniestatuut wordt gebruikt; hij zal nogmaals geldend recht worden wanneer de Europese Conventie voor de rechten van de mens door Nederland zal zijn geratificeerd, want ook deze Conventie — een verdrag tussen de Staten-leden van de Raad van Europa — gebruikt op dit punt de woorden van de Universele Verklaring. Bovendien lijkt dit in overeenstemming met de geest van de Nederlandse Grondwet, al gebruikt deze alleen het woord godsdienst.

Met de geestelijke vrijheid is het in strijd, wanneer de r.k. protesteren — gelijk de Volkskrant doet — tegen propaganda van het Humanistisch Verbond. In strijd met die geestelijke vrijheid zijn ook de pogingen om het humanisme te verdrijven of weg te houden van het terrein der geestelijke verzorging.

En wie in strijd met die geestelijke vrijheid handelt, begeeft zich op een gevaarlijk pad. Wie een andere levensovertuiging politiek in een hoekje wil drukken, verscherpt tegenstellingen en brengt die tegenstellingen in de sfeer van het dagelijks leven. Daar kunnen, zoals de historie heeft geleerd, bloedige twisten uit voortkomen. Dat is wel het beklemmendste aspect van de actie, die tegenwoordig, in het bijzonder van r.k. zijde, tegen het moderne humanisme wordt gevoerd.

In de wijsgerige sfeer is er altijd ruimte voor een discussie tussen aanhangers van verschillende levensovertuigingen. Maar in de politieke sfeer hoort die discussie in geen geval thuis. Zo wordt het gevoeld in de niet-confessionele politieke partijen. Het is geen toeval, dat in de congressen van twee niet-confessionele politieke partijen, juist nu er zo'n bedenkelijke actie gaande is, op de betekenis daarvan is gewezen, in het ene congres op polemische wijze, in het andere onder formulering van belangrijke principes. Ss.

MENS en WERELD

is het orgaan van het Humanistisch Verbond. Redactieraad: H. Bongers, Dr J. C. Brandt Corstius, Ing. B. J. Max, Dr O. Noordenbos, Mr A. Stempels. Adres Redactie: Oranjestraat 38, Amersfoort. Copie vóór de 1ste van de maand inzenden. — Adres Administratie: Bleyenburgstraat 1, tel. 10163, Utrecht. Postgiro 304960 t.n.v. Hum. Verbond.

ACTUALITEITEN

● *De Zondag in de publieke opinie.* Het N.I.P.O. (Nederlands Instituut voor de Publieke Opinie) heeft een onderzoek ingesteld naar wat de Nederlanders op Zondag doen, naar wat zij op Zondag niet geoorloofd vinden en naar hun mening over de bemoeienis van de overheid hieromtrent. Luisteren naar de radio is wel de voornaamste tijdspassing: 69 % doet dit; wandelen en kerkgang houden elkaar met 52 % in evenwicht, dan volgen 29 % en 24 % met het doen aan liefhebberijen en het maken van uitstapjes. Werken op Zondag vindt 47 % verkeerd; de uitersten ten opzichte van dit gemiddelde zijn 82 % bij de gereformeerden en 23 % bij de buitenkerkelijken. Maar dat de overheid zich niet zou moeten bemoeien met de besteding van de Zondag vindt 51 %, waartegen maar 26 % voor overbodsverbod is. Deze cijfers zijn van vóór de behandeling van de Zondagswet in de Kamers. Ten naaste bij ligt er de volksofinie, de opinie van het volk van Nederland, wel in uitgedrukt. Een aanwijzing, dunkt ons, dat de overheden met soepelheid de Zondagswet dienen te hanteren, daar hier iets van een volksconscientie tot uiting komt.

● *Voorbijgaande krantenberichten en een blijvende droeve werkelijkheid.* „Een wereld of geen” is een gevleugeld woord, dat ons geen dag uit de gedachte zou mogen gaan. En die éne wereld is er een, waar honger en armoede het deel zijn van verreweg het grootste deel der mensheid. Van tijd tot tijd komt een krantenbericht ons verontrusten over wat de diepste oorzaak is van de onrust en tegenstellingen in de wereld, waarbij gestrijd over een Zondagswet onwezenlijk wordt. Over de honger in de wereld heeft de voorzitter van de voedsel- en landbouworganisatie van de Verenigde Naties Josué de Castro een boek geschreven: *De aardrijkskunde van de honger* (Geography of Hunger, 1952), waarin hij ontstellende cijfers aanhaalt over de omvang van de honger. De Castro verdedigt vooral twee stellingen. Ten eerste dat de honger in de wereld over afzienbare tijd tot het verleden zou kunnen gaan behoren. Ten tweede, dat een slecht gevoed volk een hoger geboorteoerschot heeft dan een gezond volk. Het is goed om dit bij gelegenheid even onder de aandacht te brengen van hen, die de verderfelijke van het godloos humanisme zo duidelijk tot uiting zagen komen in de sympathiebetuiging van het Internationaal Humanistisch Congres van 1952 aan de wereldconferentie over geboorteregeling dat in dat jaar te Bombay zou worden gehouden. De Castro heeft een leerzame statistiek, waaruit duidelijk blijkt, dat het gebruik van dierlijk eiwit — een

voornaam criterium voor goede voeding — omgekeerd evenredig is met het geboortecijfer, m.a.w. dat honger een overproductie van zwakke menselijke wezens ten gevolge heeft.

● *Honderd jaar Kromstaf* heet de 100-jarige herdenking van de invoering van de bisschoppelijke hiërarchie in 1853. De humanisten zouden wij wel de laatsten zijn, die de emancipatie van een achteruit gezet volksdeel in ons land zouden betreuren. Wij zouden alleen wensen, dat de katholieken van nu de verlichte liberale politiek van destijds, die de reactie van de Aprilbeweging heeft uitgelokt, zouden gedenken in hun houding tegenover de humanisten van deze tijd. Dat de Roomse cultuur in de tweede helft van de negentiende eeuw in hoofdtrekken niet verschilde van de burgerlijke geestesgesteldheid in het algemeen in Nederland, daar vestigt prof. Mönnich in het tijdschrift „Wending” van Maart de aandacht op. Dat verandert pas, als het Nederlandse katholicisme een politieke macht wordt. En sindsdien is het Roomse absolutisme sterker gaan worden, heeft het clericalisme de overhand gekregen. Daarmee heeft het ook tegenkrachten opgeroepen binnen de kerk, nog zwak, maar duidelijk; daarmee heeft het katholicisme tevens afval (volgens eigen schatting een miljoen roomse zielen) veroorzaakt, althans niet kunnen tegenhouden, die het nu het humanisme wil aanwrijven. Het Humanistisch Verbond kan de georganiseerde aanval der laatste maanden gelaten verdragen. Daarvoor is het humanisme te veel een persoonlijke overtuiging. Naar het humanisme te slaan heeft geen enkele zin, maar tussen overtuigden valt wel te praten. Als wij bij gelegenheid van het feest der 100-jarige herdenking een wens mogen doen, is het deze, dat de overtuigden binnen de kerk, die geen macht begeren, in aantal mogen toenemen.

● *Zwaar geschut wordt nu op het humanisme afgeschoten*, nadat de aanvallen met zulk een opmerkelijk politieke toon in tal van R.K. bladen en in de Kamers voorlopig tot stilstand lijken te zijn gekomen. Zij hebben trouwens niet de instemming gehad van tal van katholieken. Het zware geschut, waar wij op doelen, komt in de vorm van geharnaste artikelen van Prof. Dr P. Smulders S.J. in het tijdschrift „Streven”, waarvan er een is verschenen in het Aprilnummer. De titel luidt: *Menselijkheid zonder God*. De artikelen zullen resulteren in de uiteenzetting, hoe het mensbeeld van de humanist verminkt wordt door hun godloosheid. De schrijver acht het vraagstuk van het moderne humanisme van een brandende actualiteit. In zijn ogen is het een kwaal, die een ernstig gevaar kan worden. Het is stellig de moeite waard voor een humanist te lezen hoe een geleerde R.K. theoloog het moderne humanisme aanvalt. Men leert vaak het meest van zijn tegenstander.

Havens, Horizont

Rotterdam.....

In Rotterdam geschiedde het. Maar het behoeft niet noodzakelijkerwijs Rotterdam te zijn, hetzelfde had precies zo in Marseille en in Hamburg, in San Francisco en in Lissabon, in Londen en in Yokohama, in Hammerfest of in Melbourne kunnen gebeuren. Wat in Rotterdam gebeurde, is dus, in de ware zin van het woord, een..... wereldgebeurtenis.

Wie op sensatie belust is en tuk op schokkend wereldnieuws, neme liever dadelijk zijn speurdersroman of de rubriek Gemengd Nieuws uit de kranten ter hand. Het gehele geval begon zo argeloos en wikkelde zich dusdanig zonder ophef af, dat het op het eerste gezicht zelfs onbelangrijk zou kunnen lijken, indien niet achter de schijn der realiteit, de verschijning van het ideaal opdaagde.

De schijn, het uiterlijke, is gauw verteld. Het was in de late middag van een voorjaarsdag die zich 's morgens mooi liet aanzien en tegen vijven, hoewel het nog droog bleef, naar regen neigde. Langs de kaden heerste een grote bedrijvigheid die met haar laden en lossen een rijk palet van sterke kleuren telkens weer tot andere harmonieën bond, totdat dan het vervagende licht alle tonen toenemend gedempter schakeerde. Geratel van karren, gekrijs van kreunende kranen, gedruis van rappe voeten, gerinkel van kettingen, het schuren der kabels, het doffe plonzen van planken, kisten, balen, een felle uitroep die hoog oplaait en de schelle stem der ongeduldige stoomfluiten vermengden zich tot een enkel bont geluid, dat bij het zinken van de dag sterker loeide naarmate de kleuren voor het oog temperden en ineen-vloeiden.

Ergens ging een kleine boot weg. Over de smalle steiger roffelden de zware schoenen van een paar laatkomers, klotzend tegen de glibberige dwarslatten. Nog een roep en nog een uithaal; en een zeer onaanzienlijk bootje van de havendienst koos het brakke sop van Maas en Waal, Merwede, Hollands Diep en Nieuwe Waterweg, die daar alle te zamen hun baren door korte golfslag tot flinke kabbels klutsen. Het bootje was geen pronkstuk, het was wat verweerd en een beetje verveloos. Van voren om de kapitein heen, die aan het stuurrad draaide, stond een haveloze, driezijdige kast, naar alle kanten halverwege voorzien van glas, waardoor hij naar links en rechts en voor zich uit met olijke zeemansogen oplettend keek. Een maatje was aan boord, die een paar pakken van bakboord naar stuurboor zeulde en wiens taak voorshands verder uit pruimen scheen te bestaan, met de bekende afloop van dit voor anderen weinig appetijtelijke genietingsproces. Bezoekers van Rotterdam die de haven wil-

den bezichtigen, waren niet aan boord. Voor hen laat de Maatschappij haar luxe bootjes varen, edoch, zo laat op de avond valt met zulke hoge passagiers niet meer te rekenen en de oude bootjes doen het voor dit andere doel nog heel best. Wel waren er een stuk of wat mensen aan boord en wel tuurden zij belangstellend over het water, zagen om naar bruggen, kranen en schepen, maar zij deden dit alles met een al te geoeft oog om nog als havenbezoekers te mogen gelden. En — in de eerste plaats — zij vroegen niets.

Het bootje schoof vooruit, schoof voor slepers en achter kolenschuiten om, lag nu eens dwars tegen de vaart, dan langszij voor grote stomers, alsof het, opeens dol geworden, een wedloop met deze drijvende wolkenkrabbers begon. Het zette koers, bijkans zonder doel naar het scheen, in weidse zigzaglijn van Rotterdam weg.

Plotseling stevende het, ogenschijnlijk speels te moede, op een ontzaglijke boot af. Voor de kleine boeg rees het gevaarte van de zwarte scheepsrump ijselijk hoog uit het water, onderbroken door koperomrande ovale ogen, die alle aan de bovenkant ietwat naar binnengekeerd, in een lang rij blind naar de hemel staarden.

Aan de voorkant van het schip was een kleine vlag gehesen die binnengehaald werd, zodra langs de touwladder iemand van het dek naar beneden daalde om aan boord van het bootje te gaan. Dan kwam de kleine maat aanstonds in beweging. Nadat hij de aankomeling een helpende hand had gereikt en de stootros tussen het schip en het bootje had weggetrokken, slingerde hij een emmer overboord, bracht er water mee naar boven en bood hierbij groene zeep aan. Want die touwladders waren kleverig van roet en nevel, van regen en schoenen, en dus werd zijn primitief bad hogelijk gewaardeerd en gaarne aanvaard.

Het bootje was intussen weer in het midden van de grote plas beland. De kapitein oogde naar de voorzij der schepen, die vastgemeerd lagen aan de wallekant of aan een tweede schuit. En dan eensklaps schoot het kleine ding onder zijn sturende handen naar links, naar rechts, rondom een inham, een bocht in, achter een stoomboot om, voor een aak heen, naar alle schepen toe die het kleine vlaggetje als signaal hadden gehesen. De paar mensen, die met het bootje mee uitgevaren waren, werden aan eigen schip afgezet. Hier was een baal, een kist, daar een brief of pakje af te geven. En daarna stond het kleine dek opnieuw vol met passagiers die een avond aan land wilden zoekbrengen.

.....Alles heel gewoontjes..... zoals het in Londen en in Lissabon, in New York en in Sydney, in Amsterdam en in

Reykjavik geschiedt. En dat juist is het ongewone.

Op zee, langs rivieren en stromen, in havens en in sluizen heerst het begrip..... internationaliteit. Elk schip, elke stomer, elke boot, aak of schuit kan zijn eigenaardigheden hebben. Er waren vaartuigen met keeshond, bloempotten en natte was, andere met stewards, relingen uit messing en pronkerige bar, een volgende had een gruwelijke glooibaan, waarlangs walvissen om de traan uit de vloed worden hooggesjord. Er waren schuiten, lang als een paling, die zijn rug doorbuigt, omdat zijn maag te vol is, en andere die in de donkere bol leken en rond, alsof ze tegen de opkomende kilte de haren opzetten en schielijk wilden wegduiken. Er wapperden vanen, vlaggen en wimpels in rijke verscheidenheid, de banden der schoorstenen prijken in vele tinten, doch bij alle afwisseling en individualiteit, gebod van doel, nut en practijk zelf, verzuimde toch geen schip zijn seinvlaggetje aan de boeg te binden, de touwladder van de steven neer te laten noch verstoutte het zich de kleine onaanzienlijke boot onnodig te laten wachten.

Op het dek van het havendienstbootje stond een mengelmoes van mensen. Een Engelse stuurman met zijn vrouw, een Duitse zeeroob van het oude slag, Grieken en Noren, een Italiaan en een Chinees. Ze staarden eendrachtig over het water en, kwam er ergens een signaalvlaggetje in zicht dat meldde, dat nog iemand aan wal wilde gaan, dan wezen zij hulpvaardig met uitgestrekte arm al in die richting. Dit signaal verstonden zij allen, deze maritieme regeling keurden zij eenparig goed, de weldaad van internationale overeenkomst hebben zij allemaal immers reeds meer dan eens aan den lijve ondervonden.

Overal pinkten nu groene lichten, rode lichten, niet naar eigen willekeur, maar na wijs beraad zo en niet anders bepaald. Rotterdams haven werd tot symbool van een veilige ankerplaats voor schepen en voor mensen, doch ook voor een eeuwenoud ideaal van saamhorigheid, van verbondenheid. De harde leerschool des levens, de stormloop der elementen, het gevoel van zielige kleinigheid tegenover de oerkracht der natuur, van gewisse ondergang wanneer de mensen zich niet willen aaneensluiten, noopten ons tot bezinning om wille van het schamele lijfsbehoud. Duizenden schepen moesten eerst vergaan mens en goed moesten in aanvankelijke wispelsturigheid omkomen, ten einde deze overeenkomst der volkeren te water te kunnen treffen. Maar dan is het toch gebeurd! Ons boezemt nog slechts historisch belang in wie hiertoe wel de eerste stoot gaf, wie zich in het begin nog verzette, tegen de logica van een beter levensinzicht verstokt bleef gekant en ten slotte moest worden gedwongen zich ten algemenen bate te onderwerpen. Wij hebben er alleen belang bij, dat de gehele wereld

zich uiteindelijk toch verbond, tot aller zegen voor allen bindende bepalingen uitvaardigde, waaraan niemand zich langer onttrekt.

Want zich aan deze regeling te onttrekken staat gelijk met de dood.

Nog is het tijd! Ook elders gaat het getij hoog en moeten maatregelen worden getroffen, opdat aan de verwarring een einde komt. Indien op zee elk land zijn eigen wil tot willekeur wilde maken, ging beslist geen sterveling met de grote oceaanscheper mee. Aan land heerst thans een streven de laatste rest van gemeenschapszin die reeds met zeer veel leed en inspanning was veroverd, wederom te laten glippen en de seinlichten naar wisselvallig besluit op te hangen onverschillig tegenover het algemeen wereldnút, waardoor dan allen gedoemd worden de koers uit het oog te verliezen. Geen vuurtoren zendt autarkische signalen, geen misthoorn blaast in de nevel nationaal. Geen vuurbaken, geen boei of ton is slechts voor eigen landsman bestemd. Uit de havens van 's mensen hoogste denken en voelen op de gehele wereld gaan noodseinen op, dringend en onophoudelijk, aanmaningen aan degenen die aan land zijn en thans het rad van het maatschappelijk bewind in handen hebben: save your souls, save your souls!

Streng onderling bindende regels aan land, zoals op zee, opdat niet have en goed overboord gaan, opdat niet allen tegen de klippen van een noodlottige kortzichtigheid stranden en uit verkeerd begrepen eigen belang, nu tot algemeen belang valselijk verheven, jammerlijk omkomen!

Save your souls!

TIL BRUGMAN.

Ontvangen Boeken

Dr. E. Chesser, Leef niet om niet.

Dr. E. Chesser, Onrustige Zielen.

Vertaald door Jac. v. d. Ster, 111tg. Nieuwe Wieken, A'dam, f 6,90.

Twee nieuwe uitgaven van werke 1 van de schrijver van „Liefde zonder Vrees” (zie M. en W. Oct. 1952), het eerste bedoeld als een gids voor de dagelijkse levensreisjes, die poogt de reiziger iets te leren omtrent hemzelf, zowel als over de wegen die hij moet volgen, het tweede de beschrijving van een achttal gevallen uit de praktijk van de schrijver als psycholoog.

Rectificatie

Recensent maakt bezwaar tegen de titel van „Wat het leven mij heeft geleerd” (M. en W. Maartnummer). Hij meende dat „What I believe” het Engelse vb. was geweest. Dit is onjuist. Er bestaat een boek „What life has taught me”.

Emerson

In deze tijd, waarin zoveel ernstiger problemen van maatschappelijke aard ons bezighouden dan in de 19e eeuw, is het misschien gewaagd de aandacht te vragen voor de Amerikaanse dagboek en essay-schrijver *Ralph Waldo Emerson*. En toch meen ik, dat hij ons iets te zeggen heeft dat van belang is. De ontwrichtingen van onze tijd hebben velen onzer zozeer aangegrepen, dat wij ons innerlijk evenwicht hebben verloren. En hoe kan de wereld naar behoren draaien, wanneer de mens zijn stuur kwijt is? — Ik meen, dat Emerson ons kan helpen ons opnieuw te richten.

Afstammeling van acht dominé's generaties, studeerde hij theologie en oefende een tijdlang het beroep van dominé uit, maar gewetensbezwaren tegen de dogma's deden hem, eerlijk en moedig, met de kerk breken, en hij ging zijn eigen weg.

Hij woonde in Nieuw Engeland, in een kleine plaats, die — het klinkt symbolisch — Concord heette, waar hij, met enkele vrienden, van wie de dichter Thoreau voor ons de bekendste is, de „Transcendental Club” stichtte. Dit transcendentalisme was in wezen van Europese oorsprong, voortgekomen uit Frans-revolutionnaire ideeën en Duitse filosofie.

Gedurende meer dan 55 jaar hield Emerson een dagboek bij; daaruit puurde hij zijn beroemde essays, o.a. over Self-reliance (zelfvertrouwen), Compensation (vergelding), Circles (kringen), Love (liefde); Friendship (vriendschap), Man the Reformer (de mens als hervormer); Fate (Lot); Spiritual Laws (wetten van den geest); en The Over-Soul (de Opperziel), de term waarmede Emerson het begrip God trachtte te benaderen. In dit werk vindt men parallellen met de ideeën o.a. van Kant en Rousseau, van Plato en Plotinus.

Emerson's boodschap was in de eerste plaats: gezagsbevrijding, d.w.z. bevrijding van iedere dwang of beperking de menselijke geest in zijn hoogste functies opgelegd. Hij predikt zelfvertrouwen, geloof in de krachten, die schuilen in het eigen ik, gehoorzaamheid aan de geheimzinnige, niet te miskennen, stem van het geweten. Hij was overtuigd van de ingeboren goedheid van de mens, een ingeschapen drang naar het hoogste, en de nimmer aflatende noodzaak om daarnaar te leven, daaraan te voldoen. Emerson beschouwde dit als het hoogste geluk, en was overtuigd, dat door voorlezingen door hem en zijn vrienden steeds meer mensen dit zouden inzien, zodat er eindelijk een betere, een ideale toestand op aarde zou heersen. — In deze ideale toestand kan de 20ste eeuwse mens nauwelijks meer geloven, maar in een betere samenleving zeker. En, zoals Willem de Zwijger zei: het is niet nodig te slagen om vol te houden.

Daar alle mensen verschillend zijn en wat voor de een past, voor de ander schadelijk is, zwijgt Emerson over methodes die men moet toepassen om dit hogere geluk deelachtig te worden, spoort slechts aan tot ontplooiing van alle in ons huizen de krachten ten goede, tot een zekere algemene levenshouding, waaruit dan vanzelf allerlei individueel getinte resultaten zullen voortbloeien, alle even bevorderlijk voor de hoge bestemming van de gehele mensheid. Zijn boodschap is dus, kort geformuleerd, het zelfvertrouwen in de mens te versterken en de eerbied voor het hoger geestelijke, voor wat hij noemde de „Over-Soul”. Een, zijn persoon kenmerkende eigenschap was, dat hij een vurig overtuigd optimist was. Het spreekt vanzelf, dat hij een der hevige voorvechters was van de afschaffing der slavernij. Op een groot gedeelte van zijn landgenoten heeft hij een innerlijk beschavende invloed gehad, door de fijne nuanceringen van zijn uiteenzettingen, en de levenslange trouw aan zijn persoonlijke overtuiging. Zijn beste geschriften hebben nog steeds waarde en betekenis.

De Nederlandse vertaling van zijn essays is helaas uitverkocht. Een nieuwe druk zou het Nederlands Humanisme een begeleidend baken kunnen zijn op zijn ontwikkelingsweg.

J. M. BOLKESTEIN—Kraft.

Het is gemakkelijk in de wereld te leven volgens de opvattingen van de wereld; het is gemakkelijk in eenzaamheid te leven volgens onze eigen opvattingen; maar groot is hij, die temidden van de menigte met volkomen beminnelijkheid de onafhankelijkheid der eenzaamheid bewaart.

Emerson, Self Reliance.

Vertrouw de mens en hij zal zich betrouwenswaardig tonen; behandel hem groot en hij zal groot zijn; zelfs als hij daardoor voor u een uitzondering zou maken op alle regels van behandeling, die des mensen zijn. *Emerson, Prudence.*

Ieder groot en beslissend ogenblik in de annalen der wereld is de overwinning van een of ander bezielend enthousiasme.

Emerson, Man the Reformer.

Slechts dat wat wij in ons dragen kunnen wij buiten ons waarnemen. Als wij geen goden ontmoeten betekent dat, dat we ze in ons niet huisvesten.

Emerson, Worship.

Door grote daden leren wij, dat het Universum het eigendom is van elk onzer. Ieder denkend schepsel heeft de natuur als zijn bruidschat en zijn bezit. Zij is van hem, indien hij wil.

Emerson, Beauty.

Bij een Zelfportret

„Narcissis zat dagenlang gebogen over zijn spiegelbeeld. Als hij schilder geweest was, zou hij zelfportretten gemaakt hebben,” aldus een van mijn kennissen. Waarschijnlijk is dat juist, maar de conclusie die hij eraan vastknoopte: „Schilders van zelfportretten worden gedreven door ijdelheid”, kan alleen maar verontschuldigd worden door het feit, dat hij graag generaliseert. Het is immers duidelijk dat er niets van deze beschuldiging overblijft ten overstaan van Rembrandts zelfportretten uit zijn laatste periode, niets ook, wanneer ze getoetst wordt aan die van Vincent van Gogh of Oskar Kokoschka.

Vraagt men echter, wat deze schilders wel dreef, dan is het antwoord niet zo gauw gegeven. Natuurlijk, wie nadenkt over het raadsel van het bestaan, heeft in de eerste plaats de eigen existentie als iets raadselachtigs ondervonden en van deze ervaring is het zelfportret in wezen de uitdrukking.

Maar er is hier tegelijk nog een andere aandrijvende kracht werkzaam, één, die zijn oorsprong heeft in het eigenaardig karakter van het portret in het algemeen.

Een geschilderd portret namelijk wil behalve afbeelding van een menselijk gezicht ook nog zo iets zijn als openbaring van innerlijk leven. Het ontstaat niet alleen maar, doordat een oog kijkt en een hand registreert, ook de intuïtie is werkzaam, die de gelaatstreken in hun onderlinge samenhang als de verschijningsvorm van psychisch leven begrijpt. En op dit intuïtief ontdekte, maar toch altijd nog „vreemde” zieleleven is de aandacht van de portretschilder gericht en nooit zal hij het in zijn werk kunnen doen meeklinken, als er niet in hem een concentratie van gevoelens ontstaat, die de neerslag zijn van zijn beleving van dat vreemde, andere leven. Uit deze concentratie wordt de beeldende werkzaamheid aangedreven, zij is de kiem van het werkelijk bezielde portret.

Zonder dat de schilder zich intuïtief in het innerlijk leven van zijn model verplaatst, zonder dat hij zijn gevoelens afstemt op die geheel andere levensinhoud, kan er geen portret van betekenis ontstaan. Doch de woorden „verplaatsen” en „afstemmen” moeten hier zeker niet in hun volstrekte betekenis genomen worden, ze duiden fasen aan van een intuïtieve handeling, die bij tijden iets essentieels kan grijpen, maar op andere ogenblikken niet verder reiken kan dan het oppervlakkige en bijkomstige. Hoe zwaarder de opgave, hoe meer wisselvalligheid in de resultaten; vandaar dat de portretten van een en dezelfde schilder lang niet in gelijke mate en zeker niet op dezelfde wijze „bezielde” zijn.

Er is echter één portretsoort — het zelf-

portret — waarbij deze inleving niet behoeft plaats te vinden, omdat hier het te verbeelden zieleleven als een onmiddellijke gegevenheid in de schilder zelf aanwezig is. Hier kan de schilder het vermoeden en het intuïtief tasten inwisselen tegen het zoveel concretere besef van eigen wezenheid. Vandaar dat we bij vele portretschilders telkens en telkens weer het zelfportret zien opduiken. Dat zij tevens kunstenaars zijn, die geobsedeerd worden door de raadselachtigheid van het bestaan, werd reeds aangestipt.

Theo van Reyn

Zelfportret (brons)

De vraag kan gesteld worden, of we in dit verband uitsluitend over schilders moeten spreken. Ook beeldhouwers immers maken portretten, geldt die drang naar het zelfportret dan niet voor hen? Waarschijnlijk zou die zich even sterk doen gevoelen, als in dit geval het object de beeldhouwer niet voor bijna onoverkomelijke moeilijkheden plaatste. Terwijl de schilder van een zelfportret zijn gezicht slechts onder een bepaalde hoek hoeft te zien — wat met een spiegel heel gemakkelijk te bereiken is —, ontkomt de beeldhouwer niet aan de eis dat hij zijn „kop” van alle kanten bekijken moet. Het eigen lichaam is het enige dat hij niet van alle zijden uit de ruimte naderen kan, en zelfs een systeem van spiegels geeft slechts een gedeeltelijke oplossing van de moeilijkheid, omdat de verschillende beelden, gelijktijdig door zulk een systeem gegeven, geenszins als een continue reeks aspecten van hetzelfde lichaam worden waargenomen.

Zelfportretten van beeldhouwers behoren uiteraard tot de zeldzaamheden, ze kunnen alleen dan ontstaan, wanneer de

drang naar verbeelding van innerlijk levens-directe-ervaarbaarheid zo oppermachtig wordt, dat ook de grootste technische moeilijkheden nauwelijks meer worden geteld.

Welnu, wie het zelfportret in brons van Theo van Reyn, dat kort geleden door het Frans Halsmuseum te Haarlem werd aangekocht, aandachtig bekijkt, zal tot de conclusie komen, dat het de beeldhouwer wel heel sterk om deze verbeelding van psychisch leven te doen is geweest. Er is in deze doorgroefde kop een uitdrukking van gespannenheid en concentratie (de verticale rimpels boven de neuswortel), bij alle heftige bewogenheid der oppervlaktestructuur een naar binnen gerichte aandacht, als werd met inspanning een wereld van tegenstrijdige elementen in evenwicht gehouden.

Vanwaar deze indruk? Men vergelijk de krachtig geaccentueerde wenkbrauwen en de saillante neusrug met de gevoelige en wat weke mond, waarvan de onderlip naar binnen springt; men volg de wijde welving van de schedel en richte vervolgens de blik op de wangpartij, die zwaar en materieel, zonder merkbare overgang, verloopt in de hals. Het zijn contrasten in de gelaatstreken, die zonder twijfel als uitdrukking van innerlijke tegenstellingen bijzondere nadruk verkregen.

Daar is ook de blik der ogen, zinnend naar binnen gekeerd, zou men veronderstellen, onder de half gesloten oogleden, maar tegelijkertijd verraaft de strakke en scherpe snede daarvan, dat de blik naar buiten kritisch en onderzoekend kan zijn. Een gezicht verder, door het leven getekend in die zware wallen onder de ogen en die striem als litteken in de wang daaronder, — en toch door een onmiskenbare spiritualiteit uit boven de teistering door de tijd.

Tegenstellingen dus, maar deze in hun werking ondergeschikt gehouden aan het machtige volume van de kop als geheel, waarin een duidelijk architectonische organisatie (de driedeling door de vooruit-springende „richels” van wenkbrauwen en snor; de verbreding van de nek tot een pijler waarop de schedel rust) te onderkennen valt. En het geheel krijgt spanning door dat even uit het lood plaatsen, waardoor de kop de indruk maakt van getild te worden en te rijzen en daardoor een lichaamshouding te suggereren.

Wel is het niet zo, dat het innerlijk geheim zo aan de oppervlakte treedt, dat de materie haar inertie schijnt te verliezen, maar wie bij de krachttoer van een gebeeldhouwd zelfportret meer dan deze sterke greep durven verwachten?

P. C. J. REYNE

Meer Methode met de Humanistisch Jeugd

De Heer H. Lips schreef in het December-nummer een tweede artikel over de humanistische jeugdgroepen, hetwelk in zijn algemene strekking weinig mogelijkheden biedt tot discussie.

Er is echter over deze jeugdgroepen een andere mening mogelijk, die wel kansen biedt op een vruchtbare gedachtenwisseling, die ons inziens broodnodig is.

Ik heb de eer door de humanistische jeugdgroep te Hengelo (O.) tot mentor te zijn uitverkoren en ik wil gaarne mijn mening formuleren teneinde discussie over mijn methodiek uit te lokken. Wellicht kan ik daarbij in dit praktische jeugdwerk nog enige nieuwe ideeën opdoen — of wel verspreiden.

In de eerste plaats is het mij opgevallen, dat vele overtuigde humanisten doen alsof het humanisme een geestelijk goed is, dat slechts door conflicten en innerlijke worstelingen kan worden verkregen. Dit is wellicht voor hen de weg geweest, maar moet het per se de weg zijn voor de jeugd? Moeten jonge mensen, om het zo te zeggen, het humanisme per se bereiken via bitterheid en tranen? Vanwaar die schroom, die bij velen aanwezig is om de jeugd te helpen bij de meningsvorming die hen van humanistisch gezinden tot werkelijke humanisten moet maken?

Het lijkt op gebrek aan vertrouwen in de eigen levensbeschouwing. Als U, zoals ik, overtuigd is dat het humanisme een eigen plaats in de wereld verdient, niet als opportunistisch middel om iets te geven aan de afgedwaalde kudde-leden, maar omdat het positieve waarden in de plaats stelt van geloofsbeginzelen die hun steunpunten hebben verloren — dan vertrouwt U in de toekomst van het humanisme. Dan durft u het aan de jeugd aanbevelen. Dan behoeft er geen schroom te zijn om de jeugd op haar verzoek vroegtijdig in de beginzelen van het humanisme in te wijden. Wie de *positieve* levensbeschouwing van de humanist als uitgangspunt heeft om er zijn eigen leven mee te beginnen, heeft de kans de humanistische levensopvattingen in de praktijk belangrijk te verdiepen en het humanisme door praktische toepassingen aanmerkelijk te verrijken.

Laten wij dus eerlijk proberen om de jeugd *inzicht te geven* in onze eigen humanistische levensbeschouwing. Of zij deze tenslotte ook zelf kiezen, hangt af van de overtuigingskracht die onze beginzelen voor hen hebben.

Humanistische gezindheid

Maar wij moeten niet vergeten, dat zij de humanistische gezindheid al hebben. De bodem is dus reeds voorbereid: zij hebben zich ontvankelijk opengesteld voor de gedachte, dat het in het leven aankomt op een vrije dogmaloze openheid ten aanzien van de levensproblemen en een

vriendschappelijke houding tegenover de medemens, van welke gezindheid deze ook is, met aanvaarding van de verantwoordelijkheid, die ieder draagt voor zijn eigen leven en dat van deze medemens.

Deze humanistische gezindheid mist echter de wereldbeschouwelijke fundering en deze is een verstandskwestie, zodat de humanistische geest een synthese is tussen humane gezindheid en vrije, dogmaloze, wetenschappelijke wereldkijk. Indien de humanist koerst op uitsluitend zijn gezindheid, is de kans groot dat hij zich tenslotte laat winnen door een religieuze stroming, die zich presenteert als even humaan als het humanisme of ethisch het humanisme nog overbiedt.

Wij ouders kunnen nooit de bedoeling hebben om onze kinderen op te voeden tot zoekers en twijfelaars, al zullen wij als paedagoog wel eens de twijfel in hen moeten wakker roepen en hen tot zoeken moeten dwingen. Ons doel is bij de dosering dezer hulpmiddelen, dat onze kinderen het gevondene meer als hun geestelijk eigendom gaan beschouwen en waarderen. Maar tenslotte gaat het er ons om, dat onze zoon of dochter zich ontplooit tot een harmonische en stabiele mens met het stempel der eigen persoonlijkheid, die schokken en stoten kan doorstaan. Meer dan een ander heb ik misschien reden om de nadruk te leggen op deze harmonische stabiliteit.

Humanistische wereldbeschouwing

Gaan wij uit van de gedachte, dat de „humanistische jeugd” zich, dank zij milieu of opvoeding, reeds kan verheugen in een gezindheid, die de naam humanistisch verdient, dan blijft voor ons ouders en anderen dus de taak om te helpen bij de afronding van de humanistische wereldbeschouwing. Men versta mij goed: een *volledige* hum. wereldbeschouwing is een onmogelijkheid — altijd zullen er nog details zijn, die ons wereldbeeld kunnen completeren. Lang voordien is echter een afronding van het wereldbeeld mogelijk, waardoor een kern ontstaat, die bij de verdere ontplooiing zich telkens verrijken zal.

Zo ben ik er, samen met het bestuur van de jeugdgroep waarvan ik mentor ben, toe overgegaan om een programma op te stellen voor de „humanistische vorming” dezer jongelui, d.w.z. voor de afronding van het wereldbeeld, dat aan hun gezindheid ruggegraat moet geven.

Gedacht is aan tien discussieavonden met een inleiding over de onderwerpen:

1. Waar komt de mens vandaan?
2. De menselijke gedachte en zijn gemoedsleven.
3. Erfelijkheid en seksueel leven.
4. Geschiedenis van de godsdienst.
5. Overzicht over de voornaamste godsdiensten.

6. Is de Bijbel een openbaring?
7. Humanisme als wereldbeschouwing.
8. Cultuurgeschiedenis.
9. Kapitalisme en wereld der toekomst.
10. Samenvatting.
Afronding van het humanistisch wereldbeeld.

Bij deze discussieavonden dienen de hiertans gebruikelijke huiskamerbijeenkomsten als model:

Een inleiding door een lid of een spreker.
Daarop aansluitende discussie.

Opkomende vragen kunnen ook aan een volgende inleider worden voorgelegd.

Wat wij hier dus hebben is een methodische behandeling van problemen inzake 1. de mens, 2. zijn wereldbeschouwing en 3. zijn maatschappelijke uitingen, onderwerpen dus, die de kern zijn van de humanistische wereldbeschouwing. Daarnaast dient de hum. gezindheid door het normale verenigingscontact te worden versterkt. Excursies, sport, muziek, zang, declamatie en zo voort worden als normaal verenigingscontact zo veel mogelijk bevorderd.

Humanistische vacantiecursus

De jeugdgroep, uit naam waarvan ik spreek, is — in strijd met alle verwachtingen — van oordeel dat deze methodische vorming vele voordelen biedt boven de onstelselmatige wording, waaraan de volwassen humanist de jeugd tot dusver schijnt te willen overleveren. Zij gaat zelfs zo ver te poneren, dat een dergelijke vorming regel zou kunnen worden. Zo wonderlijk is dat niet, want vele dezer jongelui komen uit humanistische gezinnen. Het zijn humanisten van de tweede generatie. De humanistische gezindheid is hun met de paplepel ingegoten. Het zijn deze jonge mensen, die het kader vormen van de groep en wat zij verlangen is een „kader-cursus” — om straks als doelbewuste jonge mannen en vrouwen tot de humanistische gemeenschap te kunnen toetreden en als doelbewuste humanisten hun functie in de maatschappij te kunnen aanvaarden.

Naar een eigen volkshogeschool?

Dit opende voor mij als mentor een nieuw perspectief: Er is dus een wens om met een afgeronde humanistische vorming in de maatschappij te kunnen treden. Waarom hier dan geen regel van gemaakt? Is het niet mogelijk, dat humanistische ouders er prijs op gaan stellen hun kind voor de intrede in de maatschappij een dergelijke bewustmakende vorming te laten doormaken?

Iets soortgelijks heeft men in Denemarken, waar het regel is, dat boerenzoons en boerendochters zes maanden doorbrengen op een volkshogeschool tot afronding van hun wereldbeeld en hun vakopleiding. De

De zevende dag

Zes dagen zult ge werken en de zevende dag zult ge rusten. Aldus een oud en welbekend voorschrift.

Om sociale redenen zijn die zes dagen verminderd tot vijf en een halve dag. Ook om sociale redenen zijn er voor de zevende dag speciale voorschriften gegeven betreffende winkelsluiting en arbeid in bedrijven.

Maar die zevende dag is niet alleen een rustdag. Hij is ook voor de gelovigen de dag des Heren.

In een grijs verleden gaf men van overheidswegen voorschriften die er van uitgingen dat de Zondag moest worden geheiligd. Dat zien we in de Zondagswet van 1815, die formeel nog steeds van kracht is, maar die in feite in onbruik is geraakt. Om aan deze toestand een eind te maken is men tientallen jaren geleden al begonnen met pogingen om een nieuwe Zondagswet tot stand te brengen.

Dit was een hachelijke onderneming. De oude wet paste niet meer bij de maatschappelijke werkelijkheid. Maar als men een nieuwe wet ging maken, uitgaande van een ander beginsel, een wet die minder ver zou gaan dan de oude, liep men de kans het verwijt te zullen horen, dat men het met de godsdienstige voorschriften niet zo nauw nam.

Toch is men eindelijk tot de parlementaire behandeling van een nieuw ontwerp gekomen. Daarbij heeft men de moed gehad zeer uitdrukkelijk vast te leggen, dat

het doel van de Zondagswet alleen moest zijn: het wegnemen van beletselen voor de (godsdienstige) viering van de Zondag en het tegengaan van verstoring van de openbare rust op Zondag. Deze beperkte doelstelling was onmiddellijk al een aanleiding tot verwijt van de zijde der staatkundig-gereformeerden, die eigenlijk het uitgangspunt van de oude wet wilden handhaven. De maatschappelijke werkelijkheid is voor hen van geen betekenis. Zo ver wilden de A.R. niet gaan, maar toch was voor hen het ontwerp te soepel. Met name konden zij zich er niet mee verenigen, dat het ontwerp voor de nieuwe wet de Zondag in twee stukken knipte: een stuk vóór en een stuk na 's middags één uur. Met hun stelling dat Zondag nu eenmaal Zondag is hebben zij ogenschijnlijk gelijk. Maar men moet ook bedenken, dat het beperkte doel van het ontwerp ook zeer wel gediend kan zijn met een regeling, die 's middags meer toelaat dan 's ochtends.

In het parlementaire debat over de Zondag is ook een heel ander geluid gehoord: er is zoveel verdraagzaamheid in Nederland, dat de viering van de Zondag in feite niet wordt belemmerd; speciale voorschriften bijv. tegen het verstoren van kerkdiensten op Zondag zijn dwaas omdat ook op andere dagen kerkdiensten niet mogen worden verstoord; zij zijn bovendien overbodig omdat men in Nederland nu eenmaal geen kerkdiensten verstoort. Het is daarom beter de afgestorven wet van 1815 niet te vervangen.

Dit was het geluid van liberale zijde. Daar gaat men er van uit, dat niet meer moet worden geregeld dan nodig is; en wel in het bijzonder in dit geval, omdat er heel wat debat verwacht kon worden. Deze onrust rondom de Zondagsrust had men moeten vermijden.

De communisten waren tegen, wat niet onbegrijpelijk is. Al kwam het niet aldus in het debat tot uiting, men kan zich afvragen: wat hebben zij er voor belang bij?

En zo komen we dan bij de andere partijen, de P.v.d.A., de K.V.P. en de C.H.U., die, samen een meerderheid vormend, vóór het ontwerp hebben gestemd. Van de K.V.P. zal niemand dit verwonderlijk vinden. Wat de C.H.U. betref, deze had soortgelijke bezwaren als de A.R., maar zij stapte daar overheen. Het ontwerp vond zij altijd nog beter dan helemaal niets.

Zoals wij zagen waren er confessionele groepen voor en confessionele groepen tegen het ontwerp-Zondagswet. En evenzeer waren er niet-confessionele partijen tegen en was er één niet-confessionele partij, de P.v.d.A., voor het ontwerp.

Het oordeel over het ontwerp hing dan ook niet af van het wel of niet confessioneel zijn van een partij. Het ontwerp had

immers een beperkte strekking en hield met name niet in een principieel partij kiezen door de overheid voor een bepaalde groep religies.

Op zijn hoogst kan men zeggen, dat een zekere bescherming werd gegeven aan die groepen, die de Zondag willen heiligen. Deze groepen zijn sterk in de meerderheid. Minderheidsgroepen speelden geen rol. Wij denken aan de Joden en aan de Zevendedag-adventisten, die de „burgerlijke” Zaterdag als dag des Heren beschouwen. Zij moeten het zonder speciale bescherming stellen. Wat dit betreft wordt een oude traditie voortgezet, waarbij bedacht kan worden, dat de ouderdom een traditie niet altijd rechtvaardigt.

Overigens gaat de bescherming van de meerderheidsgroepen wel ver. Zij strekt zich ook uit tot terreinen des openbaren levens, die met de kerkelijke Zondagsheiliging niets te maken hebben. De keus van deze terreinen is nogal willekeurig. Aldus is uit 't ontwerp een nogal willekeurig begrensde begrip „openbare rust” te destilleren. Deze begrenzing zou nog willekeuriger zijn geweest, als de P.v.d.A. niet had ingegrepen. Oorspronkelijk was immers voorgesteld, politieke optochten en politieke openluchtbijeenkomsten op Zondag vóór 13 uur te verbieden. Deze discriminatie van de politiek is door toedoen van de P.v.d.A. geschrapt. Er kwam voor in de plaats een algeheel verbod van optochten of openluchtbijeenkomsten op Zondagachtend met de plicht van de Kroon om algemene uitzonderingen vast te stellen.

Nu zouden we kunnen gaan uitweiden over de verwerpelijkheid van dit systeem. We zouden ook nog veel kunnen zeggen over de geslaagde poging van de K.V.P. om plaatselijk mogelijk te maken, dat allerlei andere feestdagen ten dele onder de Zondagswet zouden vallen. Maar wij doen dit liever niet. Het hele geval was namelijk ontstellend weinig principieel. Men deed maar wat: een regelingetje zus en een regelingetje zo. Waarbij de kans, dat politieke spelletjes worden gespeeld, niet denkbeeldig was. De hele opzet van het ontwerp moest hiertoe wel leiden. En zo werd het debat een vertoning, die wij in dit blad niet willen beoordelen, omdat wij ons niet op het terrein der partij-politiek wensen te begeven. Maar wel willen wij op deze plaats zeggen, dat wij die gang van zaken betreuren. Wat wij betreuren is in het bijzonder, dat men in meerderheid niet heeft ingezien, dat het verkieselijker was geweest de Zondag geen object van deze politieke strijd te maken.

Het resultaat is nu een regeling, die niemand helemaal bevredigt, die aan allerlei kanten gebreken vertoont en die de vrijheid op een ongelijke manier over de burgers verdeelt. Wij hebben de wetgever zijn energie wel eens op nuttiger en waardiger wijze zien gebruiken.

Ss.

grote culturele eenheid van het Deense volk is hiervan een gevolg.

Het moet mogelijk zijn iets dergelijks te bereiken met een humanistische vacantiem cursus, een humanistische volkshogeschool, waar gestreefd wordt naar de synthese tussen wereldbeeld en gezindheid. Niet een jeugdbeweging, die systeemloos verder bouwt aan haar vage humanistische ideaal, maar een die doelbewust streeft naar oogmerken, die toch werkelijk niet zo vaag zijn.

Hierbij gaat niets verloren van de vrijheid: integendeel, deze is kenmerk van de humanistische discussie. Hierbij is geen gevaar voor eenvormigheid, maar een grote kans op een veelvormigheid op één hechte basis, die voor allen in de humanistische vorming is gegeven.

Het is dus tenslotte dit wat de jeugdgroep in kwestie zich voor ogen stelt: een humanistische vacantiem cursus (in kamp of tehuis) als voorloper van een hum. volkshogeschool naar Deens voorbeeld: vorming door het gesproken woord en de discussie onder leiding van bewust humanistische voorgangers.

GERARD LUTKE MEIJER.

De Humanist in deze tijd (II)

„Unsere Zeit hat fast ein ästhetisches Vorurteil gegen denkende Weltanschauung..... Der Rationalismus ist eine notwendige Erscheinung jegliches normalen Geisteslebens. Aller wirkliche Fortschritt in der Welt ist im letzten Grunde durch Rationalismus gewirkt.“

Albert Schweitzer.

Het is uit verschillende feiten nu wel gebleken, dat met de groei van het Humanistisch Verbond gepaard gaat een steeds heftiger bestrijding van bepaalde zijde. Wij denken b.v. aan de indertijd gesignaleerde artikelen in „Elsevier” en „De Tijd”. Veelal zijn soortgelijke disqualificaties in een wetenschappelijk gewaad gehuld. Als voorbeeld moge hier dienen het betoog van Dr W. Aalders in zijn „Evangelië en Humanisme”: „De huidige verbestialisering, verindustrialisering en vermaterialisering van de mens, het huidige nihilisme is vrucht van een humanisme, dat wel vasthoudt aan de autonomie van de persoonlijkheid, maar dat daarbij geheel is losgeslagen van zijn traditioneel-religieuze wortel, en zo „gewetenloos” is geworden”. Deze stellingen worden van Christelijke zijde maar al te vaak geponeerd. Meest gaat met deze veroordeling van het humanisme samen een aanval op het rationalisme, waarbij men niet zelden steun zoekt in bepaalde tendenties in de moderne tijdgeest, die men samen kan vatten onder irrationalisme of zoals Schweitzer zegt „Vorurteil gegen denkende Weltanschauung”. Wie het betoog van Aalders leest komt tot de conclusie dat ieder wetenschappelijk gefundeerd sociologisch onderzoek naar de oorzaken van wat men „cultuurcrisis” noemt achterwege blijft. Waar de socioloog weifelt uit een veelheid van feiten en gegevens een scherp omlijnde conclusie te trekken staat de theoloog al gereed met een aprioristisch oordeel. Wanneer Aalders spreekt over „verbestialisering” suggereert hij min of meer, dat dit een monopolie van deze tijd is en vergeet al te lichtvaardig de gruwelen van Kruistochten en Inquisitie, de terreur van Calvijn en Cromwell, de vervolgingen van Katholieken en Remonstranten in Nederland enz. Het feit, dat deze „verbestialisering” in het verleden niet die vormen aannam als die van b.v. de Naziterreur is uitsluitend te verklaren uit de geringere technische mogelijkheden, waarover men toen beschikte. Maar was de afgelopen oorlog moreel gezien méér beestachtig dan b.v. de Dertigjarige Oorlog? De huidige „cultuurcrisis” vindt haar oorsprong in een geheel van economische, sociologische en culturele factoren. Evenals Aalders de schuld van alles zoekt in het autonoom humanisme zo

schreef men vroeger de ontvolking van het platteland (b.v. in Frankrijk) toe aan uitsluitend morele factoren. Geen socioloog twijfelt er nu meer aan dat hier een complex van economische en sociale oorzaken werkte. Ook de huidige maatschappelijke ontwikkeling is zowel door gelovigen als ongelovigen gelijkelijk gestimuleerd. Wanneer de genoemde theoloog denigrerend spreekt over de huidige „verindustrialisering en vermaterialisering” dan vergeet hij, dat ook b.v. het Calvinisme hiertoe belangrijk heeft bijgedragen. Een en ander is door de socioloog Max Weber overtuigend uiteengezet in zijn „Die Protestantische Ethik und der Geist des Kapitalismus”. Weber betoogt, dat het Calvinisme door zijn geest van „innerweltliche Askese”, het gevoel van verantwoordelijkheid en de drang het materiaal bezit tot Gods eer onverminderd te behouden en ook te vermeerderen (men denke hier aan de gelijkenis over de talenten!) aanzienlijk bijgedragen heeft tot de ontwikkeling van het moderne kapitalisme.

M.i. is niet het kernprobleem van deze tijd geloof of ongeloof doch veeleer het vraagstuk van de wanverhouding tussen de morele ontwikkeling van de mens enerzijds en zijn technische mogelijkheden anderzijds. Uiteraard spelen hierbij ook nog andere factoren (o.a. economische) een grote rol. Rationalisme en Humanisme worden door tegenstanders al te lichtvaardig op de beklagdenbank gezet. Waar beide geestelijke stromingen in onze tijd een felle bestrijding ondervinden verdient het aanbeveling beider positie en verhouding aan een nader onderzoek te onderwerpen. Ongetwijfeld heeft het moderne humanisme elementen ontleend aan rationalisme en Verlichting. Niet juist is evenwel de genoemde stromingen zonder meer te vereenzelvigen. Zoals bekend verstaat men onder rationalisme die wijsgerige stroming, die meent dat de enige bron van zuivere kennis en waarheid te vinden is in het denken, de ratio. Het zuivere denken, zo zegt men is nl. onafhankelijk van bijzondere in individuele voorkeur en ervaring; het maakt aanspraak op algemeengeldigheid. Wanneer verschillende personen een zelfde probleem redelijk overdenken en doordenken moeten allen tot dezelfde waarheid komen.

De „Verlichting” (Aufklärung) gaf in de 18de eeuw een speciaal karakter aan dit rationalisme. De Verlichting critiseerde het gedachteloos accepteren van de bestaande maatschappelijke „orde”, het autoriteitsgeloof en het onzelfstandig denken op geestelijk en politiek gebied. Ongetwijfeld heeft het moderne humanisme critiek op deze denkrichting. De Verlichting was te optimistisch t.a.v. de mogelijkheden van de ratio, het menselijk denken. Men had

te weinig oog voor de grote rol, die het onbewuste en onderbewuste, het gevoel en de wil in ons denken en handelen spelen. Toch wees ook de rationalist Spinoza al op de grote betekenis van de intuïtie (scientia intuitiva).

Het moderne humanisme dankt aan Freud en zijn leerlingen een nieuwe visie op de mens, waarin de betekenis van het gevoel en het driftleven een juiste plaats heeft gekregen. Naast de psychologie heeft ook de parapsychologie het mens- en wereldbeeld gewijzigd. Het humanisme erkent méér dan de Verlichting náást de menselijke mogelijkheden „het menselijk tekort”. Het sluit zich evenwel in zoverre aan bij rationalisme en Verlichting, dat het de problemen van mens en wereld niet herleidt tot en verbindt met een bepaalde godsvoorstelling, doch alle vragen van wijsgerige en maatschappelijke aard terugbrengt tot de mens zelf.

Niet langer zagen rationalisme en Verlichting de mens uitsluitend als een van kerk en staat afhankelijk wezen, bepaald en beperkt door traditie, erfzonde enz. Kant zegt in zijn korte geschrift „Was ist Aufklärung?” „Verlichting is het uitgaan van de mens uit de onmondigheid, die hij zichzelf te danken heeft. Onmondigheid is het onvermogen zich van zijn verstand zonder leiding van een ander te bedienen... Sapere aude! Heb moed van Uw eigen verstand gebruik te maken! is dus de leuze van de Verlichting”. De Nederlander Alard Pierson (1831—1896) gaf op zijn wijze uitdrukking aan de grondgedachte der Verlichting: „De tegenstelling is thans. deze: menselijke wetenschap of bovennatuurlijk toeverlicht? Eigen onderzoek of geloovige onderwerping”. Het is duidelijk, dat ondanks de verschillen tussen Verlichting en modern humanisme beide geestesrichtingen in dit opzicht een zelfde positie kiezen. Het humanisme kan dan ook de versterking van het extreem irrationalisme (dat de rede verwerpt en zich uitsluitend baseert op driften, gevoel, autoriteitsgeloof enz.) slechts betreuren, ook al erkent het de betekenis van het a-rationele in het menselijk bestaan. Het irrationalisme doet zich o.m. gelden op theologisch gebied (de theologie van Barth en Brunner). Men grijpt terug op de bijbel als enige bron van weten omtrent de eeuwige dingen. Een figuur als Prof. Dr G. A. van den Bergh van Eysinga (die eens verklaarde: „Een God, die niet gekend wil worden, is onze verering niet waard” en „wie het denken veracht, pleegt godslastering”) is in ons land een eenzame strijder geworden.

P. KRUG.

(wordt vervolgd)

Het Verbond binnenshuis

„Stel niet uit tot morgen, wat ge heden doen kunt” is zo'n spreekwoord, dat bij iedereen vastberaden instemming ontmoet. Ondertussen doen we precies, wat persé vandaag gebeuren moet, onszelf geruststellend met de listige overweging, dat we het wijze woord beslist en zeker morgen zullen toepassen. „Stel niet uit tot overmorgen, wat ge morgen doen kunt” is toch eigenlijk ook een zeer redelijke gedragsregel en het scheelt tenslotte maar één dag. En verder gaat het uitstel vanzelf en ongemerkt.

Vandaar, dat zoveel secretarissen op vergaderingen verschijnen met notulen, waarvan de inkt nauwelijks droog is, zich heilig voornemend om nu onmiddellijk na de vergadering hun notities uit te werken. En met dat dikwerf luidkeels aangekondigde voornemen worden de notities zorgvuldig opgeborgen.

Daarom is het zo goed, dat er steeds volgende vergaderingen zijn. Anders werer immers nooit notulen geschreven, hetgeen — zoals ieder weet — de wereld aanzienlijk zou doen verarmen.

Nu mag niet verheimelijkt worden, dat dit voor morgen zo weinig flatteuse spreekwoord deerlijk in zijn realisering wordt gehandicapt door het vele, dat er nog van gisteren ligt. Ergens in het grijze verleden moet, wellicht uit onbekendheid met dit nobel woord een fout gemaakt zijn, waaruit de historische verbondenheid weer eens moge blijken.

Hoe dan ook, ook dit stukje werd op het laatste ogenblik geschreven. Dat is natuurlijk volkomen fout, het zij in alle ootmoed toegegeven, maar het levert het voordeel op, dat schrijver dezes nog van het laatste nieuws gebruik kan maken:

Donderdag 26 Maart 1953: Koos Vorink opent het congres van de Partij van de Arbeid en zegt: „Wij aanvaarden niet, dat het humanistisch volksdeel het recht wordt ontzegd op passende wijze mee te werken aan de versterking van de geeste-

lijke weerbaarheid”.

Vrijdag 27 Maart 1953: Professor Oud opent het congres van de Volkspartij voor Vrijheid en Democratie en zegt — sprekend over het humanisme — „De overheid heeft gelijk recht te verzekeren aan allen, die blijven binnen de grenzen door de maatschappelijke orde gesteld”.

Dat is duidelijke taal en wij kunnen daarvoor erkentelijk zijn. De vraag of met deze uitspraken de behoefte aan klaarheid is bevredigd, die in sommige R.K. kringen nogal luidruchtig wordt gevoeld, behoeft ons hier niet bezig te houden.

Men zou zich zelfs kunnen afvragen of deze gebeurtenissen, die zich geheel buiten het Verbond afspeelden, wel in een binnenshuisrubriek als deze thuis horen. Toch wel, meen ik, want nu ook door uitspraken als deze weer eens duidelijk blijkt, dat de bereidheid om het humanisme een kans te geven groeiend is, nu kunnen ook ons enkele dingen weer volledig duidelijk worden.

Nu steeds meer buitenstaanders bereid zijn het Verbond ernstig te nemen, is het minste, dat van ons verwacht kan worden: Ons lidmaatschap ernstig te nemen. Ernstig in de ware zin des woords: Daar komt zwaarwichtig, noch belangrijk doen bij van pas.

Toewijding en energie worden door een glimlach niet minder en onopvallende arbeid is bepaald de slechtste niet.

Ergens weten we, dat we iets meer doen dan alleen maar een vereniging laten draaien, ook als we contributie innen en als we brochures verkopen. Het is dit weten van een verdere dan vandaag reikende verantwoordelijkheid, die in al ons werk iets van ernst legt, ook en niet minder wanneer de lach er bij opklatert.

Misschien, dat een enkele, die met grote verwachtingen het Verbond binnenstapte, ietwat teleurgesteld is, doordat de zaken zich niet zo snel ontwikkelen als hij hoopte en verwachtte of doordat het aspect,

dat hem nu juist zo overwegend belangrijk voorkwam, niet de gewenste aandacht kreeg. In zeven jaar kunnen niet alle verwachtingen vervuld worden en er zijn vele aspecten..... Maar vooral: Het Verbond wordt niet van waarde, door wat wij er in de toekomst van verwachten, doch door hetgeen wij er nu aan willen geven.

Geven in geld? Ja, ook. Het humanisme is behalve de jongst georganiseerde ook de goedkoopste levensbeschouwing in Nederland en dat is reden te meer om waar enigszins mogelijk de contributie-schaal getrouw toe te passen.

Doch het gaat gelukkig niet om geven in geld alleen.

Geven, ook en vooral in moeite en tijd. Hoe en waar?

Door een beroep op medewerking van gemeenschapsbestuur of welk orgaan ook niet onbeantwoord te laten. Door niet te veronderstellen, dat „ze” het wel zullen doen, maar door te beseffen, dat het Verbond het slechts doet, wanneer „wij” het doen. Door wanneer reeds werk wordt gedaan, dit niet te laten verdorren in sleur en schema, maar door steeds weer op nieuw inspiratie en fantasie hun onmisbare functie te laten vervullen.

En vooral: Geven nu. Nu en niet te zijner tijd, wanneer het eens gelegen komt. Het humanisme staat in Nederland voor beslissende momenten en ofschoon niemand kan zeggen welke ontwikkeling te wachten staat, is wel zeker dat deze ontwikkeling niet braaf wacht tot het ieder van ons gelegen kom. Dus toch „Stel niet uit tot morgen”?

Niet zozeer misschien in de hierboven bedoelde letterlijke zin, alsof het om een dag meer of minder gaat.

Maar toch zeker zo opgevat, dat wij in het „heden” doen wat gedaan kan worden, opdat „morgen” kan worden getuigd, dat zij die zich op het beslissende moment humanist noemden, niet alleen wisten van hoop en verwachting, maar ook van taak en daad.

W. COENDERS.

Congres

Amendement op Voorstel VI (Delft).

Het congres, enz.

Gezien het grote belang zowel voor de jeugd als voor het Humanistisch Verbond bij het in leven roepen van een jeugdbeweging op humanistische grondslag, acht het gewenst dat het hoofdbestuur alle verdere werkzaamheden in die richting opschort tot het volgend congres.

(Haarlem)

Toelichting: De gemeenschap Haarlem be-treurt het, dat ten aanzien van een jeugdbeweging door het hoofdbestuur reeds stappen zijn ondernomen, waardoor het congres practisch voor een voldongen feit wordt gesteld; het acht een betere en ruimere voorlichting door voor- en tegenstanders van een jeugdbeweging op humanistische grondslag van zo groot belang dat een ernstige bestudering van dit vraagstuk in de gemeenschappen aan een beslissing door het Congres vooraf dient te gaan.

Prae-advies hoofdbestuur: Gezien hetgeen vermeld is naar aanleiding van het voorstel Delft, en in aanmerking genomen

de wenselijkheid om met de beperkte opzet voor een H.J.B. voort te gaan, meent het hoofdbestuur de aanneming van dit voorstel met klem te moeten ontraden.

Wijziging

In de stellingen naar aanleiding van het onderwerp: Het Humanistisch Verbond en de brede massa (Mens en Wereld, Febr.) dient punt 6c als volgt gelezen te worden:

De humanistische levensovertuiging moet voorts voorzien in de behoefte aan een principiële basis voor de persoonlijke keuze in vragen betreffende het sociale leven en de nationale en internationale politiek.

Humanisten en Emigratie

Nederlanders zijn altijd geëmigreerd. Allerlei organisaties hielden zich van oudsher bezig met de voorbereiding van de emigrant. Een voorbereiding die in de eerste plaats een streng zakelijk karakter droeg: een zich instellen op nieuwe levensomstandigheden, een zo goed mogelijk geoutilleerd zijn, het vervullen van een zeer groot aantal formaliteiten.

Maar naast die zakelijke aspecten lagen vele andere.

Het besluit zich als arbeidskracht te gaan aanbieden in een ver land en daarheen vrouw en gezin mee te nemen met niets dan eigenlijk een zeer summiere indruk van het leven dat daar wacht, betekende eigenlijk een ommekeer in iemands bestaan. Sommigen waren zich hier duidelijk van bewust maar anderen realiseerden zich dit soms onvoldoende en zo hadden dus de kerkelijke en confessionele organisaties, die zich met de emigratie bezighielden altijd als duidelijke opgave het geven van een morele steun, waarbij de levensbeschouwing van de emigrant bewust als factor werd ingeschakeld. Een positieve levenshouding, gebaseerd op een positieve levensbeschouwing was vaak beslissend voor het overwinnen van de talloze moeilijkheden waarin men in het immigratieland werd geplaatst.

Nu na de tweede wereldoorlog het aantal emigranten sterk is gestegen en er zich onder hen grote groepen buitenkerkelijken bevinden, aan wie dus geen confessionele organisatie uiteraard enige steun kan bieden, zien de humanistische organisaties hier een taak. Het Humanistisch Centrum „Mens en Wereld”, stichtte een emigratiecommissie en verzocht en verkreeg aansluiting bij de z.g. Algemene Emigratie Centrale, een van de grote particuliere organisaties die zich met de emigratie „in volle omvang” (zoals de nieuwe Emigratiewet die kent) bezighouden.

Tezamen met de andere bij die Centrale aangesloten groeperingen neemt men nu in een groot aantal plaatsen de voorbereiding, zakelijk zowel als geestelijk, ter hand. Binnenkort zal er in enige tientallen gemeenschappen gezocht worden naar iemand, die zich voor dit werk interesseert en er zich in wil verdiepen. Vanuit de officiële instanties wordt alles gedaan om deze „voorlichters” goed te scholen en opvallend is het, met hoeveel animo dit overal wordt opgezet.

Ongetwijfeld vaak iets voor tot nog toe verborgen krachten in ons Verbond!

Emigratiecommissie „Mens en Wereld”

GEEN ZUIL?

Het hoofdartikel van Mens en Wereld in Maart bevatte een principiële afwijzing van het zgn. zuilen-systeem. De vrijzinnige predikant J. P. van Mullem, schrijft ons daarop het volgende:

Mag ik eens een voorspelling wagen: binnen vijf en twintig of vijftig jaar gaan de humanisten doen, wat de vrijzinnige protestanten naast de rechtzinnigen, wat eerder de protestanten naast de rooms-katholieken deden: namelijk apartjes maken.

Zijn er nu al niet reeds humanistische apartjes? Behalve aparte humanistische samenkomsten, bovendien aparte humanistische geestelijke verzorging, aparte humanistische bladen, aparte humanistische kampen, een aparte humanische ark. In hetzelfde blad, waarin dr. B. C. zich verzet tegen al die, althans vele van die apartjes, is een grote advertentie opgenomen, luidende: „Naar het buitenland met Gelijgezinden: Andorra, Corsica, Joegoslavië. Het kan ook haast niet anders op de duur.

Maar het is vooral voor vrijzinnigen en humanisten toch een moeilijke zaak. Wij zoeken de algemene mensheid en haar voortgaande geschiedenis, zonder schotjes en apartjes..... En toch..... wij komen er toe, zij het wel niet om geiten hu-

manistisch dan wel vrijzinnig te fokken, maar toch wel om Joegoslavië als VPRO-gemeente dan wel humanische club te bezoeken.

Wie lost dit raadsel praktisch op?

Wij tekenen hierbij aan, dat er een duidelijk onderscheid moet worden gemaakt tussen de behoefte om als humanisten ter verdieping en bezinning contact met elkaar te zoeken en het principe op zoveel mogelijk levensgebieden organisatie op eigen geestelijke grondslag noodzakelijk te achten. Het eerste is niet strijdig met het humanisme, het tweede wel. Die advertentie wensen wij alleen finantieel voor onze rekening te nemen. En verder valt er, wat de toekomst betreft, natuurlijk niets te garanderen. Het komt ons alleen voor dat in het humanisme een krachtiger waarborg ligt tegen schotjesgeest, dan in menige godsdienstige leer. Maar het zal van de humanisten afhangen, niet van het humanisme. En daarom blijft attentie op z'n plaats en dus ook erkentelijkheid t.a.v. Ds. van Mullem.

Na het volledige overzicht dat wij in het Maartnummer van Mens en Wereld gegeven hebben volgen er deze keer alleen enkele korte mededelingen.

Er zijn al heel wat aanmeldingen binnengekomen. Met de familiecampen in „de Ark” is het zo dat U niet te lang meer moet wachten met aanmelden indien U plannen heeft om mee te doen. Ze zijn nog wel niet volgeboekt, maar het ziet er naar uit dat dat niet lang meer zal duren.

U weet het, aanmeldingen naar het Centraal Bureau, Bleyenburgstraat 1, Utrecht.

De drie prijzen voor de Zomerschool hebben geen betrekking op de accommodatie. Het is de bedoeling dat U het bedrag betaalt dat U voor deze week kunt missen.

De jongerenkampen in samenwerking met de S.V.H.G. zullen worden gehouden bij Speulde, op de grens van uitgestrekte heidevelden naar de kant van Ermelo, en beuken- en eikenbossen in de richting Putten.

Voor jongeren van 12 t.m. 15 jaar: 1—8 Aug., leiding Hans Vos.

Voor jongeren van 15 t.m. 18 jaar: 8—15 Aug.; leiding Gijs van Ulsen.

Inlichtingen over deze kampen en aanmeldingen hiervoor bij J. J. Vos, Regentesselaan 32, Utrecht.

En tenslotte: de folder is verschenen. U vindt hierin alle bijzonderheden die U nodig heeft over alle kampen die door ons georganiseerd worden. Aanvragen bij Uw gemeenschapsbestuur of bij het Centraal Bureau.

HOOFDBESTUUR VAN HET HUMANISTISCH VERBOND

Dagelijks Bestuur: Dr. J. P. van Praag, voorzitter; Prof. dr. Libbe van der Wal, vice-voorzitter; Mr. H. B. J. Waslander, vice-voorzitter; W. Coenders, secretaris; J. Bijleveld, penningmeester; H. Bongers, redacteur.

Leden: Mr. A. Dirkzwager, Prof. dr. T. T. ten Have, Dr. E. Nordlohne, H. A. Polak-Schwarz, H. Redeker, E. Schabracq, Ir. P. Schut, G. Stellinga, Mr. A. Stempels, D. W. Stork, Prof. dr. G. Stuiveling, Mr. dr. J. in 't Veld.

Verschenen, resp. binnen 10 dagen te verschijnen!

Een uitdagend en fel, maar eerlijk gespreks-partner schrijft:

Vier brieven over kerk en humanisme STENEN VOOR STENEN?

door de bekende predikant, medewerker van „De Groene Amsterdammer”, K. H. KROON

Geen lid van het Hum. Verbond kan ongeïnteresseerd blijven tegenover dit velerlei **actuele** discussie verhelderend geschiedt. Stenen voor Stenen? (Geb. slechts f1,90) is uitdaging en antwoord, concreet, voor velen misschien gewaagd, maar dwingend.

Verkrijgbaar bij de boekhandel. Uitgave van HET WERELDVENSTER - BAARN

Binnenkort verschijnt:

Proceeding of the First International Congress on Humanism and Ethical Culture

Amsterdam, August 21-26, 1952

In dit boek zijn in het Engels afgedrukt de openingsredevoeringen van Dr. J. P. van Praag en van Julian Huxley, de 18 gehouden inleidingen, een samenvatting van de discussie, statuten en reglementen van de nieuwe Internationale organisatie en de aangenomen resoluties.

152 pag. Prijs f 4,90 ingenaaid,

Bestellingen op postgiro 304960 t.n.v. Humanistisch Verbond of bij de gemeenschappen.

Een gezond begrip voor Uw kind

vindt u in het Gezinsinternaat Kasteel Hattem bij Roermond, tel. 3603.

Neutraal milieu voor kinderen van 6 tot 14 jaar (met leer- en/of gezinsmoeilijkheden, alsmede op advies van huisarts of specialist i.v.m. diët, medische controle e.d.).

Gezonde mooie omgeving tussen Roer en Maas. Modern comfort. Schoolgang of huisonderwijs. Paedagogische leiding onder medisch toezicht.

Uitv. prospectus verkrijgbaar bij:
Mevrouw S. van Heusden-Holdert, Paedagoge en Leidster v. h. Internaat.

De Ark

Hum. Conferentie- en Vacantieoord

Tarieven voor volledig pension

Voor volwassenen

f 35,— per week — f 5,50 per dag

Voor kinderen beneden 11 jaar

f 25,— per week — f 4,— per dag

Voor kinderen beneden 5 jaar

f 20,— per week — f 3,25 per dag

Voor groepen speciale condities.

2-, 4-, 5- en 6-persoons kamers en slaapzaal.

Bespreking van verblijf kan geschieden bij het Humanistisch Conferentie- en Vacantie-oord, Belvederelaan 14 te Nunspeet, telefoon K-3412, 2404.

Betalingen ter plaatse of op giro 304960 t.n.v. Humanistisch Verbond te Utrecht.

RIVIÈRA

F. 80.- RETOUR

UTRECHT-LAVANDOU

Kampeerbustochten

10 VOLLE DAGEN

AAN DE MIDDELLANDSE ZEE

Inl.: De vrienden van de Riviera,
Van Hogendorpstr. 163^m, A'dam-W.

Eenvoudig persoon, 47 jaar, werkende stand, Den Haag, zoekt

LEVENSGEZELLIN

tot ± 40 jaar. Br. letter A-7, Centr. Bur. H.V.

HUMANISTISCH THUISFRONT

geeft advies, hulp en bijstand aan militeairen, gedemobiliseerden en hun gezinnen.

Centraal Bureau: Hekelveld 16, A'dam-C.,
telefoon: 38583.

Het Bestuur van het Wester Volkshuis te Rotterdam vraagt zo spoedig mogelijk, ervaren

JEUGDLEIDSTER

Vereisten: dipl. School v. Maatsch. Werk, Middelo, Brienenoord of Akte K. en O.

Sollicitaties met opgave van verlangd salaris te richten aan de Directeur, Roemer Visscherstraat 18, Rotterdam.

N.V. LEVENSVZERKERING MIJ.

AURORA Opgericht 1887

HERENGRACHT 62 - A'DAM - TEL. 47006-42878

RENTE-
KAPITAAL-
VOLKSVERZEKERINGEN

WIJ VESTIGEN UW AANDACHT OP ONZE
STUDIEVERZEKERINGEN

Naar het Buitenland met Gelijkgesinden!

ANDORRA, onafhankelijk en trots in de pyreneeën, 13 dagen; vertrek 8 Juni; alles inbegrepen **fl. 251,-**

CORSICA, mysterieus en schoon! Met 3 dagen aan de Cote d'Azur! 14 dagen; Vertrek 11 Juni; **fl. 213,50**

JOEGOSLAVIË, een jong land met nieuwe staatsvorm en van onwaarschijnlijk natuurschoon; 13 dagen; vertrek 15 Juni; Reis en hotel inbegr.; **fl. 252,-**

Deze data alleen voor lezers van dit blad en leden

INLICHTINGEN: INTERNATIONALE TOERISTEN CLUB - MARNIXSTR. 198 - A'DAM

VERBOND VAN NEDERLANDSE NATURISTEN

„Zon en Leven”

Stichting ter bevordering van gezonde lichamelijke
en geestelijke ontwikkeling en natuurlijke leefwijze

Toezending geill. orgaan „De Zonnewijzer” (No. 17 en No. 18 à f 1,10 per ex.

Propaganda-nummer No. 16 à f 0,65 (ongest. à f 0,20)

Postbus 7015, Amsterdam-Z — Postgiro 388231

CREMATIE

Het lidmaatschap der Vereniging voor Facultatieve Lijkverbranding geeft recht op toepassing van lage crematie-tarieven. Gezinscontributie f 3.— per jaar. De Vereniging bemiddelt voor gezinsverzekering op speciale voorwaarden.

**Alle gewenste inlichtingen: Hoofdkantoor
Riouwstr. 186, Tel. 554797, 'S-GRAVENHAGE.**

Steller dezes zoekt voor zijn huishoudster, goed 40 jaar, tegen 1 Juni of later een haar passende

BETREKKING

waarin zij geheel met de leiding ener huishouding zal zijn belast. Br. met uitvoerige inlichtingen onder no. A 1, Bur. van dit blad.

„SONNENBURGH”

Dir. W. J. Emmelkamp, leraar, humanistisch gezinsinternaat, heeft plaats voor een enkele scholier en (wegens uitbreiding) voor een adj. dir.(ce) met enig kapitaal. Deze wordt geheel ingewerkt. Deventerstraat 39, Apeldoorn, tel. 6035.

Wed. v.g.h., z. kind., eigen ink., m. home bij Utr., z. ontw. besch. huisel.

ECHTVRIEND

zestiger, fin. onafh. Br. A 2, C.B. van het Hum. Verbond.

Wed., 49 j., zakenvr.,

ZOEKT

vriendin of gezelschap in Haarlem of omg. om o.a. Zondags fiets- of wandeltochten te maken. Br. onder no. A 5 C.B. Hum. Verb., Bleyenburgerstr. 1, Utrecht.

AANGEBODEN

van 6 tot 21 Juni in bosrijke omgeving te Zeist ruime suite en kabinet met gebr. v. keuken. Br. lett. A 6 C.B. Hum. Verb., Utrecht.

Ambtenaar, 50 j., lid H.V., wenst

KENNISMAKING

met dame, Zwolle of omg., om de week-ends gezellig door te brengen. Br. onder no. A 4, Bureau van dit blad.

Jongeman, z. k. m.

EENV. MEISJE

(humaniste) van 20—24 j., geen danstype. Br. lett. A 3, C.B. Hum. Verbond, Utrecht.

De kerkelijken zorgen voor hun wezen door het instandhouden van weeshuizen etc.

Buiten-kerkelijken zorgen voor hun wezen door zich aan te sluiten bij de

WEEZENKAS

Vereniging op de grondslag van het beginsel „Opvoeding zonder geloofsdogma”

Inlichtingen omtrent het lidmaatschap bij de Secretaris W. DE HAAS, Adm. de Ruyterweg 234, Amsterdam-W.